

Sorin CRISTEA

Universitatea din București

Educația morală reprezintă unul dintre conținuturile generale ale educației, alături de educația: științifică/intelectuală, aplicativă/tehnologică, estetică și psihofizică. Importanța prioritară a educației morale rezultă din dimensiunea sa, cea mai profundă și mai extinsă. Pentru această trăsătură este considerată "educația însăși" (Olivier Reboul, 1976, pag. 401).

Defnirea și analiza educației morale implică următoarele criterii: 1) valoarea pedagogică generală reflectată; 2) obiectivul general angajat; 3) obiectivele specifice; 4) conținuturile particulare; 4) metodologia; 5) principiile (Sorin Cristea, 2010, p. 206-211).

Defnirea conceptului presupune raportarea conținutului general al educației morale la noțiunea de morală, privită din perspectiva: a) filozofiei, ca „o teorie a relațiilor cu lumea și cu sine” (*Dictionnaire de la philosophie*, 1995, pag. 177); b) psihologiei sociale, ca formă a conștiinței care reflectă existența la nivel teoretic (conceptual, ideologic, normativ) și practic (acțional, comportamental) – vezi Pantelimon Golu, 1974, pag. 21-23. Ambele perspective au în vedere **valoarea generală pe care o reflectă educația morală – binele moral** (studiat de etică).

Din perspectivă pedagogică, educația morală vizează formarea-dezvoltarea conștiinței morale la nivel teoretic și la nivel practic.

Formarea-dezvoltarea conștiinței morale la nivel teoretic angajează un ansamblu de: a) percepții, reprezentări, concepte, judecăți, raționamente morale

Educația morală

(dimensiunea cognitivă a educației morale); b) *sentimente, motivații, intervenții volitive morale* (dimensiunea ideologică a educației morale).

Articularea celor două dimensiuni este obiectivată în cadrul *normelor morale*, incluse în documente oficiale de natură juridică, religioasă, politică, economică, pedagogică etc. Un rol esențial revine procesului de formare a *convingerilor morale*. Ca expresie a motivației *superioare*, ele îndeplinesc un dublu rol: a) asigură unitatea dintre *dimensiunea cognitivă morală (a ști ce este binele)* – *afectivitatea morală (a iubi binele)* – *voința morală (a vrea să realizezi binele moral)*; b) pregătesc trecerea de la *teoria morală* la *practica morală*.

Formarea-dezvoltarea conștiinței morale la nivel practic valorifică resursele *convingerii morale*. Implică evoluția acțiunilor morale la nivel de *obișnuințe* și de *atitudini morale*. *Obișnuințele morale* reprezintă comportamente automatizate, formate-dezvoltate prin exercițiu moral în vederea adaptării personalității la anumite situații psihosociale concrete. *Atitudinile morale* reprezintă comportamente stabile, interiorizate în sens afectiv, motivațional, caracterial, care asigură adaptarea personalității în orice context psihosocial.

Educația morală reprezintă deci acea dimensiune fundamentală a activității de educație orientată în direcția *formării-dezvoltării conștiinței morale* a personalității, care vizează optimizarea raporturilor sale cu lumea și cu sine, la nivel: a) *teoretic*, prin însușirea valorii generale a *binelui moral*, susținută afectiv, volitiv și motivațional) și *practic* (prin aplicarea valorii generale a *binelui moral*).

Obiectivele educației morale pot fi clasificate în funcție de gradul lor de generalitate:

- 1) *obiectivul general al educației morale* – formarea-dezvoltarea conștiinței morale a celui educat;
- 2) *obiectivele specifice educației morale* – formarea-dezvoltarea conștiinței morale: nivelul teoretic și nivelul practic;
- 3) *obiectivele concrete ale educației morale*, rezultate din operaționalizarea obiectivelor specifice,

realizabile în cadrul unor activități educative organizate *formal* (de exemplu, în activitățile didactice și, în mod special, în orele de dirigenție) sau *nonformal* (în activități extrașcolare), în cadrul sistemului și al procesului de învățământ.

Obiectivele specifice educației morale reflectă cele două niveluri de referință angajate în activitatea de *formare-dezvoltare a conștiinței morale* – nivelul *teoretic* și cel *practic*.

- 1) *La nivel teoretic*, obiectivele specifice educației morale, angajate în formarea-dezvoltarea **conștiinței morale teoretice**, vizează:
 - a) formarea-dezvoltarea *capacităților cognitive morale*: percepții, reprezentări, noțiuni, judecăți, raționamente morale;
 - b) formarea-dezvoltarea *capacităților afective, motivaționale, volitive morale* (sentimente, interese, acțiuni volitive morale);
 - c) formarea-dezvoltarea *capacității de interiorizare a normelor morale*, care sintetizează, în plan filozofic, concepția existentă la nivel psihosocial despre valorile generale ale *binelui moral*;
 - d) formarea-dezvoltarea *convingerilor morale*, care sintetizează, în plan psihosocial, valorile *binelui moral* implicate în capacitățile morale de ordin cognitiv-afectiv-motivațional-volitiv, în procesul de tranziție de la nivelul teoretic la nivelul practic al conștiinței morale.
- 2) *La nivel practic*, obiectivele specifice ale educației morale, angajate în formarea-dezvoltarea **conștiinței morale practice**, vizează:
 - a) formarea-dezvoltarea *deprinderilor morale* – componente automatizate ca răspuns la “cerințe care se repetă în condiții relativ identice” (vezi Ioan Nicola, 1992, pag. 111-114);
 - b) formarea-dezvoltarea *obișnuințelor morale* – componente automatizate perfecționate prin intensificarea motivului intern al acțiunii, cu efecte stabilizatoare în timp;
 - c) formarea-dezvoltarea *atitudinilor morale, afective și motivaționale*, care susțin dinamizarea și energizarea acțiunii morale;
 - d) formarea-dezvoltarea *atitudinilor morale caracteriale*, care asigură interiorizarea deplină a *obișnuințelor* și a *atitudinilor morale afective și motivaționale* în structura personalității, ceea ce determină consecvența și coerența acțiunii și a conduitei morale.

Conținuturile particulare ale educației morale corespund *obiectivelor specifice* angajate în activitatea de *formare-dezvoltare a conștiinței morale*. Pot fi operaționalizate în funcție de condițiile existente la nivel de: educație formală, nonformală; particularități de vîrstă și individuale ale elevului, mediul comunitar (școlar, local etc.).

În raport de *dimensiunea filozofică* reflectată, *conținuturile particulare ale educației morale* sînt de natură: a) *obiectivă* – exprimate prin valori și norme morale legitimate la diferite niveluri ale societății (juridic, politic, cultural, religios, economic, comunitar etc.); b) *subiectivă* – exprimate prin tradiții, obiceiuri, practici morale, consolidate la nivel comunitar, și comportamente sau conduite morale, manifestate în plan individual.

Din perspectivă psihosocială, *conținuturile particulare ale educației morale* vizează raportarea personalității umane: a) la *societate* – educația *moral-civică*; b) la *sine* – educația *moral-individuală*.

Educația moral-civică are un conținut particular preponderent social (vezi Almond, Gabriel A.; Sindy Verba, 1996). Se exprimă la nivel de:

- a) *educație politică* (educația patriotică, educația democratică, educația umanistă etc.);
- b) *educație economică* (educația prin și pentru muncă, educația prin și pentru valorile muncii);
- c) *educație juridică* (educația prin și pentru colectivitate, educația pentru cunoașterea și respectarea legislației în diferite domenii ale vieții sociale, educația comunitară, educația familială, educația rutieră etc.).

Educația moral-individuală are un conținut particular condiționat de modul de raportare al omului la sine. Se exprimă la nivel de *educație filozofică* și de *educație religioasă*.

Evoluția acestor conținuturi, “în grade ale educației morale”, asigură un ansamblu de achiziții obiectivate sub forma unor “virtuți personale” (sinceritate, punctualitate, curaj, onestitate etc.) și sociale (atitudini civice – politice, naționale, umaniste, juridice etc.) – vezi René Hubert, 1965, pag. 417-429.

Un *conținut specific* în ascensiune, semnificativ în plan social și individual, este cel angajat de societatea *postmodernă* la nivel de *educație civică*. *Obiectivele* sale vizează *formarea-dezvoltarea personalității civice* la nivel *teoretic* și *comportamental*, în strînsă relație cu *educația politică* (în termeni de *educație pentru democrație*) și cu *educația juridică* (în termeni de *educație pentru drepturile omului*). *Substanța educației civice* reflectă pedagogic *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Ca acțiune implică responsabilizarea omului în statul democratic prin cunoașterea modului de funcționare al acestuia (politic, cultural, educațional, comunitar) și cultivarea propriilor calități psihosociale pentru respectarea și aplicarea valorilor și normelor civice. *Căile de realizare* sînt proprii proceselor de *socializare* a celui *educat*, dar și de *psihologizare* prin interiorizarea *valorilor și normelor civice* (vezi *Științele educației. Dicționar Enciclopedic*, vol.I, coord.generală Eugen Noveanu, 2007, p. 355-359).

Metodologia educației morale include un ansamblu de *metode și procedee* care pot fi grupate la nivelul a trei modele orientative.

- 1) *Modelul strategic* propune integrarea metodelor morale pe două coordonate fundamentale:
 - a) *coordonata instruirii (teoriei) morale* implică:
 - *metode verbale*: expunerea morală (povestirea, explicația, prelegerea morală), conversația morală (dialogul moral, dezbateră etică), studiul de caz;
 - *metode intuitiv-acționale*: exercițiul moral, exemplul moral;
 - b) *coordonata conduitei (practicii) morale* angajează două categorii de *metode centrate pe evaluarea acțiunii morale*: aprobarea-dezaprobară.
- 2) *Modelul instrumental* propune un număr apreciabil de metode morale raportate la obiective globale (de instruire morală – de acțiune morală):
 - explicația morală, bazată pe “procedee” de stimulare și informare morală care pot fi preluate de la alte metode;
 - prelegerea morală, bazată pe un volum de informare asigurat prin procedee expositiv-verbale de tip demonstrație-pledoarie, conferințe, referate tematice;
 - convorbirea morală, bazată pe procedee de dialog moral, dezbateră morală, povestire morală, comentariu moral;
 - exemplul moral, cu procedee bazate pe exemple directe-indirecte, reale-imaginare;
 - analiza de caz, bazată pe procedee de decizie, prezentare, analiză, dezbateră, recomandare morală;
 - exercițiul moral, bazat pe două tipuri de procedee: procedee externe (ordine, dispoziție, îndemn, avertisment, apel, sugestie, lămurire, încurajare, stimulare prin recompense); procedee interne (exersarea propriu-zisă prin procedee de autoevaluare morală);
 - aprobarea morală, bazată pe procedee și tehnici de laudă, recunoștință, recompensă;
 - dezaprobară morală, bazată pe procedee și tehnici de observație, avertisment, ironie, reproș, sancțiuni etc. (vezi Ioan Nicola, 1992, pag.118-134).
- 3) *Modelul sintetic* grupează *metodele educației* în raport de trei criterii pedagogice complementare (vezi *Științele Educației. Dicționar Enciclopedic*, vol.1, coord. generală Eugen Noveanu, 2007, p. 368-374; Marin Călin, 1996):
 - a) după *scopul prioritar* angajat:
 - *metode de receptare și înțelegere a valorilor și normelor morale*, exprimate conceptual și situațional: narațiunea morală, convorbirea morală, explicația morală, demonstrația morală, analiza de caz, reflecția morală;
 - *metode de generare, consolidare și restructurarea a conduitei morale*, exprimate în raport de context: exemplul moral, exercițiul moral, sancțiunea morală (pozitivă, negativă);

- *metode de autoconducere* a personalității celui educat: autoobservarea morală, autodirijarea morală, autoevaluarea morală;
- b) după *tipul de intervenție pedagogică*:
 - metode de educație morală directă: metode verbale;
 - metode de educație morală indirectă: exemplul moral, sugestia morală, metode de educație morală la nivel de (micro)grup;
- c) după *modul de raportare a educatului la educator*: metode bazate pe autonomia morală a educatului; metode morale dependente de adult.

Principiile educației morale concentrează normele și regulile de acțiune valabile în orice situație de proiectare, realizare și dezvoltare a obiectivelor, conținuturilor și metodologiilor specifice asumate într-un context pedagogic determinat. Pot fi evidențiate următoarele **principii generale ale educației morale**:

1. *principiul corespondenței pedagogice dintre teoria morală și practica morală*;
2. *principiul valorificării resurselor și a disponibilităților pozitive ale personalității umane în vederea eliminării celor negative*;
3. *principiul unității și al continuității axiologice între toate formele de proiectare, realizare și dezvoltare a educației morale*;
4. *principiul diferențierii educației morale în funcție de determinările sale particulare (vîrstă, domeniul socio-profesional, context educațional) și individuale (structura fiecărei personalități)*.

Esența *educației morale* este concentrată în plan axiomatic la nivelul primului principiu, care evidențiază corespondența pedagogică necesară între *teoria morală* și *practica morală*. În termeni filozofici, este exprimată corelația necesară între dimensiunea *obiectivă* și cea *subiectivă* a educației morale. Dimensiunea *obiectivă*, de natură *axiologică* și *sociologică*, este exprimată, pe de o parte, prin *norme* și *valori morale*, iar, pe de altă parte, prin *tradiții morale*; cea *subiectivă*, de natură *psihologică*, este realizată prin acțiunile morale susținute afectiv și motivațional.

O problemă aparte o ridică *principiul diferențierii educației morale în funcție de vîrstă*. La acest nivel, pot fi valorificate teoriile consacrate în domeniul *dezvoltării morale*, în special *modelele* promovate de J. Piaget (*Judecata morală la copil*, 1980) și L.Kohlberg (*Collected Papers in Moral Development and Moral Education*, 1973) – vezi *Științele Educației. Dicționar Enciclopedic*, vol.1, coord. generală Eugen Noveanu.

Modelul propus de J. Piaget, urmărește *geneza moralității* de la stadiile *inițiale* spre cele *finale*. Stadiile inițiale implică *morală constrîngerii*, cele finale – *morală autonomiei*, care presupune interiorizarea valorilor și a normelor morale la nivelul structurii de bază a personalității celui educat. Procesul psihologic determinat în termenii *structuralismului genetic* este raportat la cel pedagogic, care vizează formarea

morală prin receptarea și asimilarea treptată a normelor/regulilor morale, pe parcursul a patru stadii de dezvoltare morală: a) *psihomotric* (2-3 ani) – receptarea regulilor simple, în cadrul unor acțiuni psihomotorii; b) *egocentric* (4-6 ani) – imitarea regulilor morale; c) *al cooperării* (7-10 ani) – respectarea regulilor morale ca obligații înțelese; d) *al codificării* (după 10-12 ani) – interiorizarea regulilor, integrarea lor la nivel de norme, legi.

Modelul propus de L. Kohlberg urmărește raportarea stadiilor psihice la trei niveluri ale dezvoltării morale prin interiorizarea treptată a valorilor morale fundamentale reflectate *normativ*:

- 1) *nivelul moral preconvențional* – realizat pe parcursul a două stadii: a) stadiul *heteronom*/respectarea regulii pe baza motivației externe, cum ar fi teama de pedeapsă; b) stadiul *individualismului moral*/respectarea regulii morale corespunzător unor interese imediate;
- 2) *nivelul moral convențional* – realizat pe parcursul a două stadii: a) stadiul *comportamentului bun*/respectarea regulilor recunoscute de autorități; b) stadiul *sistemului social*/respectarea regulilor recunoscute la scară socială și interiorizarea lor;
- 3) *nivelul moral postconvențional* – realizat pe parcursul a două stadii: a) stadiul subordonării față de societate prin *contract social*; b) stadiul responsabilității morale universale/înțelegerea *legii morale*.

În concluzie, trebuie semnalat faptul că toate cele patru *principii generale ale educației morale* sînt confirmate în sens pedagogic, psihologic și social în orice context sau sistem de referință. Pe de altă parte, în raport de evoluțiile domeniului, pot fi dezvoltate și *alte principii specifice educației morale*:

- *principiul orientării formative pozitive a cunoștințelor intelectuale, tehnologice, estetice, psi-*

hofizice prin accentuarea valorilor lor morale;

- *principiul integrării cunoștințelor morale și a capacităților afective-motivaționale-volitve la nivelul convingerilor morale;*
- *principiul corelării funcționale între cerințele morale și stimulentele morale;*
- *principiul raportării optime a valorilor general-morale la specificul fiecărui conținut general al educației;*
- *principiul integrării metodelor morale la nivelul strategiilor activ-participative.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Almond, G. A.; Verba S., *Cultura civică*, Ed. DU Styl, Buc., 1996.
2. Călin, M., *Teoria educației. Fundamentarea epistemologică și metodologică a acțiunii educative*, Ed. ALL, București, 1996.
3. Cristea, S., *Fundamentele pedagogiei*, Ed. Polirom, Iași, 2010.
4. *Dictionnaire de la philosophie*, Larousse, Paris, 1995.
5. Hubert, R., *Traité de pédagogie générale*, Presses Universitaires de France, Paris, 1965.
6. Kohlberg, L., *Collected Papers in Moral Development and Moral Education*, Mass, Harvard Center for Moral Education, 1973.
7. Nicola, I., *Pedagogie*, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc., 1992.
8. Golu, P., *Psihologia socială*, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc., 1974.
9. Piaget, J., *Judecata morală la copil*, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc., 1980.
10. Reboul, O., *La philosophie de l'éducation*, Presses Universitaire de France, Paris, 1976.
11. *Științele Educației. Dicționar Enciclopedic*, vol.1, coord. E. Noveanu, Ed. Sigma, Buc., 2007.

Summary

Așteptăm ca de obicei articolele dumneavoastră, care nu trebuie să depășească 5 pagini, dactilografiate la 1,5 rânduri. Redacția nu recenzează și nu restituie materialele nepublicate. Responsabilitatea pentru corectitudinea și veridicitatea conținutului materialelor prezentate revine semnatărilor. Punctul de vedere al autorilor nu coincide neapărat cu cel al redacției.